

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

การสร้างเครือข่ายและพื้นที่ทางสังคมของนักการเมืองท้องถิ่นกับนักธุรกิจ

Network Formation and the Production of Social Space among Local Politicians and Entrepreneurs

1. ธรภรณ์ ไกรศรี, 2. จิตตรา เชื้อวณิช, 3. กันต์ ศรีหล้า, 4. วรเชษฐ์ โทอิน*

1. Thanaphorn Kraisri, 2. Jittra Chuavanich, 3. Kanta Srilah, 4. Worachet Tho-un*

1., 2., 3., 4. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร

1., 2., 3., 4. Mahamakut Buddhist University Yasothon Buddhist Collage

*Corresponding author E-mail: worachet.th@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นกับนักธุรกิจในฐานะ “เครือข่ายอำนาจ” และ “พื้นที่ต่อรองผลประโยชน์” ที่มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนา การจัดสรรงบประมาณ และการตัดสินใจเชิงนโยบายในระดับท้องถิ่นของไทย โดยใช้กรอบแนวคิดเครือข่ายทางสังคม ทูทางสังคม เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่น และพื้นที่ทางสังคม เพื่อชี้ให้เห็นว่าอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่นไม่ได้ตั้งอยู่บนตำแหน่งและกติกาทางการเมืองเพียงอย่างเดียว หากเกิดจากความสามารถในการเชื่อมโยงผู้คน กลุ่มอิทธิพล และทรัพยากรผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ที่สั่งสมมายาวนาน ขณะเดียวกัน ภาคธุรกิจท้องถิ่นมิใช่เพียงผู้สนับสนุนเชิงทรัพยากร แต่เป็นผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดวาระการพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากโครงการสาธารณะผ่านกลไกเครือข่ายดังกล่าว ดังนั้น “พื้นที่ทางสังคม” คือสนามปฏิสัมพันธ์ที่ทำให้เครือข่ายนักการเมือง นักธุรกิจดำรงอยู่และขยายตัว ทั้งพื้นที่ทางการเมือง เช่น สภาท้องถิ่น คณะกรรมการพัฒนา และเวทีประชาคม พื้นที่ไม่เป็นทางการ เช่น วัด งานบุญประเพณี สมาคมธุรกิจ สนามกีฬา หรือพื้นที่สังสรรค์ ตลอดจนพื้นที่ดิจิทัลอย่างเพจและกลุ่มสื่อสังคมออนไลน์ พื้นที่เหล่านี้ทำหน้าที่สร้างความไว้วางใจ ระดมการสนับสนุน และเปิดช่องให้เกิดการต่อรองแลกเปลี่ยนผลประโยชน์อย่างต่อเนื่อง ข้อถกเถียงสำคัญชี้ว่าเครือข่ายดังกล่าวมีลักษณะคู่ด้าน ด้านหนึ่งช่วยเพิ่มศักยภาพการพัฒนาท้องถิ่นผ่านการระดมทุน ความร่วมมือ และความคล่องตัวในการผลักดันโครงการ แต่อีกด้านหนึ่งเสี่ยงต่อการผูกขาดทรัพยากร ผลประโยชน์ทับซ้อน และการครอบงำรัฐท้องถิ่นที่บั่นทอนธรรมาภิบาลและความเสมอภาค บทความจึงเสนอแนวทางกำกับให้เครือข่ายทำงานภายใต้ประโยชน์สาธารณะ ได้แก่ การเปิดเผยข้อมูลโครงการและงบประมาณอย่างโปร่งใส กติกาป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อน การทำให้เวทีมีส่วนร่วมของประชาชนมีอำนาจจริง และการตรวจสอบถ่วงดุลโดยสื่อและภาคประชาสังคม เพื่อเปลี่ยนเครือข่ายอำนาจให้เป็นเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่รับผิดชอบต่อสาธารณะ

คำสำคัญ: 1. เครือข่ายอำนาจ; 2. พื้นที่ทางสังคม; 3. นักการเมืองท้องถิ่น; 4. ธรรมาภิบาล

Abstract

This article seeks to explain the relationship between local politicians and business actors as both “power networks” and “arenas for negotiating interests,” which play a pivotal role in shaping development trajectories, allocating budgets, and making policy decisions at Thailand’s local level. Drawing on the conceptual lenses of social networks, social capital, local political economy, and social space, the article argues that the power of local politicians is not grounded solely in formal positions or political rules; rather, it is produced through their capacity to connect people, influential groups, and resources via long-accumulated relational networks. At the same time, local business sectors are not merely providers of material support but active participants in setting development agendas and extracting benefits from public projects through these network mechanisms. In this sense, “social space” constitutes the field of interaction through which politician business networks are sustained and expanded. Such spaces include formal arenas local councils, development committees, and public consultation forums as well as informal arenas temples, merit-making ceremonies and festivals, business associations, sports fields, and social gatherings alongside digital spaces such as social media pages and closed online groups. These spaces function to build trust, mobilize support, and enable continuous bargaining and exchange of interests. The article further contends that these networks exhibit a dual character. On the one hand, they may enhance local development capacity by facilitating resource mobilization, cooperation, and flexible project implementation. On the other hand, they pose risks of resource monopolization, conflicts of interest, and local state capture, thereby undermining good governance and equity. Accordingly, the article proposes governance measures to ensure that such networks operate under the primacy of public interest and accountability, including transparent disclosure of project and budget information, enforceable rules against conflicts of interest, participatory arenas that grant citizens substantive decision-making power, and robust checks and balances by the media and civil society. These measures aim to transform networks of power into networks for development that are publicly responsible.

Keywords: 1. networks of power; 2. social space; 3. local politicians; 4. good governance

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

บทนำ

การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นของไทยเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่สำคัญ เพราะทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ งบประมาณ และพื้นที่ตัดสินใจด้านบริการสาธารณะเพิ่มขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ส่งผลให้การเมืองท้องถิ่นไม่ได้เป็นเพียง “การบริหารงานประจำพื้นที่” แต่กลายเป็นสนามอำนาจที่มีผลต่อชีวิตเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนโดยตรง เมื่ออำนาจและทรัพยากรลงสู่พื้นที่มากขึ้น ตำแหน่งทางการเมืองท้องถิ่นจึงมีความหมายทางสังคมและเศรษฐกิจสูงขึ้นตามไปด้วย ทำให้การแข่งขันทางการเมืองในระดับจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบลเข้มข้นกว่ายุคก่อนการกระจายอำนาจ (เสกสรรค์ ศันตวัณิช, 2562) ในเงื่อนไขการแข่งขันที่สูงขึ้น ผู้สมัครและผู้นำท้องถิ่นจำเป็นต้องสะสม “ทุนทางการเมือง” เพื่อสร้างโอกาสชนะเลือกตั้งและคงอำนาจการบริหารไว้ ทุนดังกล่าวไม่ได้เกิดจากนโยบายหรือภาพลักษณ์เพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกลุ่มคนหลากหลาย ทั้งผู้นำชุมชน กลุ่มอาชีพ เครือญาติ และกลุ่มอิทธิพลในพื้นที่ งานศึกษาการเมืองไทยชี้ว่า เครือข่ายเหล่านี้เป็นโครงสร้างที่ทำให้เงินอิทธิพล และการสนับสนุนทางการเมืองไหลเวียนอย่างมีทิศทาง จนกลายเป็นฐานอำนาจสำคัญของนักการเมืองท้องถิ่น (McVey, 2000; Nishizaki, 2002) ข้อค้นพบในงานไทยร่วมสมัยยังสะท้อนว่าโครงสร้างการเมืองท้องถิ่นจำนวนมากขึ้นอยู่กับระบบอุปถัมภ์ เครือข่ายตระกูล และกลุ่มพรรคพวก ซึ่งทำหน้าที่ระดมคะแนนและค้ำจุนอำนาจการบริหาร ระบบอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ที่ผู้มีอำนาจสูงกว่าให้ทรัพยากรและการคุ้มครอง ขณะที่ผู้รับอุปถัมภ์ตอบแทนด้วยความจงรักภักดีและการสนับสนุนทางการเมือง ความสัมพันธ์แบบนี้ฝังอยู่ในสังคมไทยและกลายเป็นฐานของเครือข่ายอำนาจในพื้นที่ (วลัยพร บานแย้ม และคณะ, 2567) ภายใต้โครงสร้างเช่นนี้ นักธุรกิจท้องถิ่นจึงเป็นตัวแสดงที่ขาดไม่ได้ในเครือข่ายการเมืองท้องถิ่น เพราะธุรกิจมีทั้งทรัพยากรทางเศรษฐกิจ ความสามารถจัดการคน และช่องทางเข้าถึงกลุ่มผลประโยชน์ นักการเมืองจำนวนมากต้องพึ่งพาการสนับสนุนจากภาคธุรกิจในการหาเสียงและรักษานโยบาย ขณะเดียวกัน นักธุรกิจก็ไม่ได้อยู่ในฐานะ “ผู้ให้” เพียงฝ่ายเดียว แต่เป็นผู้ร่วมกำหนดวาระพัฒนาและเข้าถึงผลประโยชน์จากโครงการสาธารณะ เช่น โครงการก่อสร้าง งานจัดซื้อจัดจ้าง หรือการพัฒนาเมือง กล่าวอย่างง่ายคือความสัมพันธ์นักการเมือง-นักธุรกิจจึงเป็นความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนที่ต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์ นักการเมืองได้ทุนและการสนับสนุนเพื่อใช้อำนาจในระบบเลือกตั้ง ส่วนธุรกิจได้โอกาสและอิทธิพลในการกำหนดหรือเข้าถึงทรัพยากรของรัฐท้องถิ่น (Phongpaichit & Piriya-rangsan, 1994)

อย่างไรก็ตาม เครือข่ายจะเกิดขึ้นและทำงานได้จริงต้องอาศัย “พื้นที่ทางสังคม” เป็นเวทีเชื่อมประสานความสัมพันธ์ พื้นที่ทางสังคมในที่นี้หมายถึงสนามที่ผู้คนพบปะ สร้างความคุ้นเคย แลกเปลี่ยนผลประโยชน์ และผลิตซ้ำความไว้วางใจต่อกัน แนวคิดของ Bourdieu ชี้ว่า อำนาจเกิดจากการสะสมและแปลงทุนหลายรูปแบบภายในสนามทางสังคมที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจกำกับอยู่ (Bourdieu, 1986) เมื่อมองผ่านเลนส์นี้ จะเห็นว่าพื้นที่ที่นักการเมืองกับนักธุรกิจใช้สร้างเครือข่ายมีหลายระดับ ได้แก่ (1) พื้นที่ทางการเมือง เช่น สภาท้องถิ่น คณะกรรมการพัฒนา หรือเวทีประชาคม ซึ่งให้ความชอบธรรมต่อการตัดสินใจและการจัดสรรงบประมาณ (2) พื้นที่ไม่เป็นทางการ เช่น วัด งานบุญประเพณี สมาคมธุรกิจ สนามกีฬา หรือวงสังสรรค์ ที่ช่วยให้ความใกล้ชิดแบบไม่เป็นพิธีการ และ (3) พื้นที่ออนไลน์ เช่น เพจท้องถิ่น กลุ่มไลน์ หรือกลุ่มเฟซบุ๊กชุมชน ที่เพิ่มความถี่และความรวดเร็วในการประสานเครือข่ายในยุคดิจิทัล ทั้งสามพื้นที่ต่างทำหน้าที่เป็น “สนามต่อรอง” ที่ทำให้เครือข่ายอำนาจเชื่อมโยงกันต่อเนื่อง พื้นที่ทางสังคมเหล่านี้ยังเป็นแหล่งผลิต “ทุน

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

ทางสังคม” อันประกอบด้วยความไว้วางใจ บรรทัดฐานการช่วยเหลือกัน และเครือข่ายความร่วมมือซึ่ง Putnam เสนอว่าเป็นเงื่อนไขที่ทำให้การปกครองระดับท้องถิ่นทำงานได้มีประสิทธิภาพและมีความชอบธรรม (Putnam, 1993) นักวิชาการไทยอย่าง วลลักษ์ สุขสวัสดิ์ อธิบายเพิ่มเติมว่าทุนทางสังคมตามแนวคิดของ Putnam ช่วยเพิ่มการมีส่วนร่วมและเพิ่มสมรรถนะของสถาบันการเมือง แต่ก็ต้องพิจารณาตามบริบทจริงของแต่ละสังคม (वलลักษ์ สุขสวัสดิ์, 2557) เมื่อนำมาใช้กับการเมืองท้องถิ่นไทย พื้นที่ทางสังคมจึงมีสองบทบาทพร้อมกันคือ บทบาทเชิงบวกในการสร้างความร่วมมือเพื่อพัฒนา และบทบาทเชิงอำนาจในการจัดวางความสัมพันธ์แบบพรรคพวกหรืออุปถัมภ์ ดังนั้น การทำความเข้าใจการสร้างเครือข่ายและพื้นที่ทางสังคมของนักการเมืองท้องถิ่นกับนักธุรกิจจึงมีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการและเชิงนโยบาย เพราะช่วยอธิบายว่าเหตุใดบางท้องถิ่นจึงพัฒนาได้รวดเร็วจากความร่วมมือของเครือข่ายการเมือง-ธุรกิจ ขณะที่บางท้องถิ่นกลับเผชิญปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน การผูกขาดทรัพยากร หรือการครอบงำรัฐท้องถิ่นซึ่งบั่นทอนธรรมาภิบาล (วลัยพร บานแย้มฯ, 2024; Nishizaki, 2002) การเริ่มต้นบทความด้วย “ความเป็นมาและความสำคัญ” ในกรอบเช่นนี้ จึงเป็นฐานให้เห็นภาพรวมของโครงสร้างอำนาจในท้องถิ่นไทย และเปิดทางไปสู่การอภิปรายว่าเราจะทำให้เครือข่ายดังกล่าวหนุนการพัฒนาโดยไม่ทำลายประโยชน์สาธารณะได้อย่างไร

ภูมิทัศน์ความสัมพันธ์นักการเมืองท้องถิ่น-นักธุรกิจ

ภูมิทัศน์ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นกับนักธุรกิจในสังคมไทยมีลักษณะเป็น “ความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย” ที่พัฒนาไปตามโครงสร้างอำนาจ เศรษฐกิจ และสังคมของแต่ละพื้นที่ ไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ตายตัวแบบเดียวกันทั้งหมด หากแต่แปรผันตามระดับการพัฒนาเมือง ขนาดงบประมาณท้องถิ่น โครงสร้างเศรษฐกิจในพื้นที่ และความเข้มแข็งของกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่น (McVey, 2000; Nishizaki, 2002). เมื่อพิจารณาเชิงประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ลักษณะนี้มีพัฒนาการจาก “ผู้มีอิทธิพลและผู้อุปถัมภ์ท้องถิ่น” ในยุคก่อนการกระจายอำนาจ มาสู่ “พันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์” ในยุคที่ท้องถิ่นมีงบประมาณและโครงการพัฒนาขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตามบริบทดังนี้

ประการแรก ภูมิทัศน์ดังกล่าวสะท้อนการเปลี่ยนสถานะของนักธุรกิจท้องถิ่นจาก “ผู้สนับสนุนการเมือง” ไปสู่ “หุ้นส่วนเชิงนโยบายและโครงการ” ในอดีต นักธุรกิจมักอยู่ในบทบาทให้การสนับสนุนด้านทุน แรงงาน และเครือข่ายลูกค้าเพื่อช่วยนักการเมืองชนะเลือกตั้ง แล้วแลกเปลี่ยนด้วยการได้รับความเอื้ออำนวยเชิงธุรกิจหรือความคุ้มครองจากรัฐท้องถิ่นในระยะต่อมา (Phongpaichit & Piriya-rangsan, 1994) แต่เมื่อท้องถิ่นมีอำนาจมากขึ้น โดยเฉพาะอำนาจด้านการคลังและโครงการพัฒนาเมือง ความสัมพันธ์ได้ขยายจากการ “แลกเปลี่ยนหลังฉาก” ไปสู่การ “ร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนา” อย่างเป็นระบบ เช่น การผลักดันโครงการโครงสร้างพื้นฐาน การท่องเที่ยว การพัฒนาเขตเศรษฐกิจชุมชน หรือรูปแบบการร่วมลงทุนระหว่างรัฐ-เอกชนในระดับท้องถิ่น (McVey, 2000). กล่าวง่าย ๆ คือ ธุรกิจท้องถิ่นไม่เพียงเป็นฐานทุนของการเมือง แต่กลายเป็นส่วนหนึ่งของ “กลไกพัฒนา” ที่รัฐท้องถิ่นต้องพึ่งพา

ประการที่สอง ความสัมพันธ์นักการเมือง-นักธุรกิจในพื้นที่ไทยมักดำรงอยู่บนโครงสร้างแบบ “พึ่งพากันและต่อรองกัน” มากกว่าการครอบงำฝ่ายเดียว ทั้งสองฝ่ายต่างมีทรัพยากรคนละแบบและต้องใช้ทรัพยากรของอีกฝ่ายเพื่อเป้าหมายของตน นักการเมืองต้องการทุน เครือข่าย และความสามารถเชิงจัดการของภาคธุรกิจเพื่อสร้างชัยชนะและเสถียรภาพทางอำนาจ ขณะที่นักธุรกิจต้องการอำนาจการจัดสรรโครงการและ

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

ช่องทางเข้าถึงงบประมาณของรัฐท้องถิ่นเพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและแข่งขันกับคู่แข่งในพื้นที่ (Pasuk Phongpaichit & Baker, 2004) ความสัมพันธ์เช่นนี้จึงไม่ใช่การ “ซื้อเสียงอย่างตรงไปตรงมา” เท่านั้น แต่เป็นการจัดระเบียบอำนาจทางสังคมผ่านการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่มีขึ้นเชิงและยืดหยุ่นตามจังหวะการเมือง

ประการที่สาม ภูมิทัศน์ความสัมพันธ์ดังกล่าวมี “ความเป็นพหุศูนย์กลาง (Polycentric)” กล่าวคือ มีศูนย์กลางหลายจุดที่เชื่อมโยงกัน ไม่ได้มีแกนกลางเพียงผู้บริหารท้องถิ่นหรือกลุ่มธุรกิจใหญ่เท่านั้น แต่ยังรวมถึงเครือข่าย นักการเมืองระดับชาติข้ามพื้นที่ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ผู้นำวัฒนธรรม และสื่อท้องถิ่นที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางหรือ “นายหน้าเครือข่าย” ในการเชื่อมประสานผลประโยชน์ (Nishizaki, 2002; Ockey, 2017) ในหลายพื้นที่ เครือข่ายสามารถยืดโยงกันผ่านสายสัมพันธ์ทางครอบครัว โรงเรียน วัด หรือสมาคมธุรกิจ ทำให้การเมืองท้องถิ่นมีลักษณะเป็น “ทีมการเมือง” ที่ประกอบด้วยกลุ่มผลประโยชน์หลายชั้นมากกว่าพรรคการเมืองในความหมายแคบ

ประการที่สี่ ระดับความเข้มข้นของความสัมพันธ์นักการเมือง-นักธุรกิจแตกต่างกันตามโครงสร้างเศรษฐกิจท้องถิ่น หากเป็นเมืองเศรษฐกิจหรือพื้นที่ที่พึ่งพาโครงการรัฐสูง เช่น เมืองศูนย์กลางจังหวัด เมืองอุตสาหกรรม หรือพื้นที่ท่องเที่ยว เครือข่ายการเมือง-ธุรกิจมักแน่นหนาและมีธุรกิจขนาดกลาง-ใหญ่ร่วมเป็นแกนหลัก เพราะโครงการท้องถิ่นมีวงเงินสูงและการแข่งขันของผู้รับประโยชน์เข้มข้น ในทางกลับกัน พื้นที่ชนบทหรือท้องถิ่นขนาดเล็ก ความสัมพันธ์จะอยู่ในรูปเครือข่าย กลุ่มผู้รับเหมาในพื้นที่ หรือผู้ประกอบการรายย่อยที่พึ่งพากันแบบใกล้ชิดมากกว่าเป็นโครงสร้างพันธมิตรขนาดใหญ่ (McVey, 2000) ความแตกต่างนี้ทำให้รูปแบบการต่อรองผลประโยชน์และผลกระทบต่อการพัฒนามีความหลากหลาย ไม่ควรเหมารวมเป็นแบบเดียวกันทุกจังหวัด

ประการที่ห้า ในเชิงรูปแบบปฏิบัติ ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำงานผ่านทั้ง “ช่องทางทางการ” และ “ช่องทางไม่เป็นทางการ” ช่องทางทางการได้แก่ การเป็นคณะกรรมการพัฒนา การเป็นคณะที่ปรึกษาโครงการ การร่วมเวทีประชาคม หรือการร่วมออกแบบนโยบายท้องถิ่น เช่น แผนพัฒนาเมือง โครงการเศรษฐกิจชุมชน หรือ PPP ท้องถิ่น ส่วนช่องทางไม่เป็นทางการคือการพบปะในงานสังคม งานบุญ วงสังสรรค์ หรือพื้นที่ออนไลน์ที่ใช้สร้างความใกล้ชิดและรักษาความไว้วางใจอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นกลไกสำคัญของการทำให้เครือข่าย “ลื่นไหล” และปรับตัวได้เร็วตามสถานการณ์การเมือง (Bourdieu, 1986; Putnam, 1993) กล่าวอีกแบบคือ ความสัมพันธ์จริงจำนวนมากไม่ได้อยู่แค่ในเอกสารหรือที่ประชุม แต่ดำรงอยู่ใน “สนามปฏิสัมพันธ์ทางสังคม” ที่ผลิตซ้ำความเป็นพรรคพวกและความร่วมมือ

ในภาพรวม ภูมิทัศน์ความสัมพันธ์นักการเมืองท้องถิ่น-นักธุรกิจจึงควรถูกมองเป็นโครงสร้างอำนาจแบบเครือข่ายที่มีทั้งมิติการพัฒนาและมิติผลประโยชน์ทับซ้อนในเวลาเดียวกัน ด้านหนึ่ง เครือข่ายช่วยระดมทุน ความรู้ และแรงสนับสนุนเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างรวดเร็วและสอดคล้องกับโอกาสทางเศรษฐกิจของพื้นที่ แต่อีกด้านหนึ่ง เครือข่ายเดียวกันอาจกลายเป็นกลไกผูกขาดทรัพยากร กีดกันคู่แข่ง หรือยึดกุมรัฐท้องถิ่นจนบั่นทอนธรรมาภิบาลและความเสมอภาค (Phongpaichit & Piriya-rangsan, 1994; Nishizaki, 2002) การทำความเข้าใจภูมิทัศน์ดังกล่าวจึงเป็นฐานสำคัญสำหรับการอภิปรายต่อไปว่า จะออกแบบกติกาและกลไกสาธารณะอย่างไรให้ “ความร่วมมือทางเครือข่าย” หนุนการพัฒนาได้โดยไม่ถูกแปรเป็น “เครือข่ายเพื่อการครอบงำ” ในการเมืองท้องถิ่นไทย

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

กลไกการสร้างเครือข่าย

กลไกการสร้างเครือข่ายระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นกับนักธุรกิจสามารถมองได้ว่าเป็น “กระบวนการผลิตและใช้ทุนหลายรูปแบบ” ภายในสนามการเมืองท้องถิ่น โดยมีทั้งมิติที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการปะปนกันอย่างแนบแน่น กลไกเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นแบบฉับพลันในช่วงเลือกตั้งเท่านั้น แต่เป็นการสั่งสมและขยายตัวต่อเนื่องผ่านความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันของพื้นที่ (Bourdieu, 1986; McVey, 2000) ดังต่อไปนี้

ประการแรก กลไกการแลกเปลี่ยนทรัพยากร (Resource exchange) เป็นฐานสำคัญของเครือข่าย นักการเมืองท้องถิ่นต้องการทรัพยากรที่ช่วยให้ชนะเลือกตั้งและบริหารได้มั่นคง เช่น เงินทุนในการหาเสียง ทีมงานเครือข่ายหวัคะแนน ช่องทางสื่อสาร และความรู้เชิงเทคนิคเพื่อพัฒนาโครงการ ขณะที่นักธุรกิจต้องการทรัพยากรของรัฐท้องถิ่น โดยเฉพาะการเข้าถึงโครงการ งบประมาณ ใบอนุญาต หรือการสนับสนุนทางนโยบาย ดังนั้น ความสัมพันธ์จึงก่อตัวเป็นระบบแลกเปลี่ยนที่ต่างฝ่ายต่างลงทุนและคาดหวังผลตอบแทน (Phongpaichit & Piriyaangsan, 1994; Pasuk Phongpaichit & Baker, 2004) กลไกนี้ทำให้เครือข่ายมี “แรงจูงใจร่วม” และมีความต่อเนื่องยาวนาน

ประการที่สอง กลไกการสร้างความไว้วางใจและทุนทางสังคม (Trust and social capital building) เครือข่ายอำนาจจะทำงานได้ต้องมีความเชื่อใจกันระหว่างกัน เพราะการต่อรองผลประโยชน์จำนวนมากดำเนินไปในพื้นที่ที่ไม่เป็นทางการและไม่สามารถอาศัยกติกาทางกฎหมายค้ำประกันได้ทั้งหมด ความไว้วางใจจึงถูกผลิตผ่านการพบปะซ้ำ ๆ การช่วยเหลือกัน การให้เกียรติ และการรักษาคำมั่นสัญญาในระดับปฏิบัติ (Putnam, 1993) ในท้องถิ่นไทย ความไว้วางใจมักถูกสร้างผ่านสายสัมพันธ์เดิม เช่น เครือญาติ เพื่อนร่วมรุ่นโรงเรียน ชมรม สมาคม หรือเครือข่ายทางศาสนา/วัฒนธรรม ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ทางการเมืองและธุรกิจผูกโยงกับความเป็น “คนกันเอง” มากกว่าความเป็นคู่สัญญาแบบทางการ

ประการที่สาม กลไกอุปถัมภ์และการตอบแทนเชิงสัญลักษณ์ (Patronage and Symbolic reciprocity) เครือข่ายจำนวนมากฝังตัวอยู่ในวัฒนธรรมอุปถัมภ์ที่ผู้มีทรัพยากรสูงกว่าให้การสนับสนุนคุ้มครอง หรือเปิดโอกาสแก่ฝ่ายอื่น แลกกับความภักดีและแรงสนับสนุนทางการเมืองในอนาคต (Nishizaki, 2002) กลไกนี้ไม่ได้มีแค่การให้เงินหรือผลประโยชน์ตรง ๆ แต่รวมถึงการให้ “หน้าตา” การยกย่อง การจัดบทบาทบนเวทีสาธารณะ หรือการมอบตำแหน่งในคณะกรรมการท้องถิ่น ซึ่งเป็นการตอบแทนเชิงสัญลักษณ์ที่รักษาความสัมพันธ์และลำดับชั้นในเครือข่ายให้มั่นคง

ประการที่สี่ กลไกการใช้พื้นที่ทางสังคมเป็นเวทีปฏิสัมพันธ์ (Social-space brokerage) เครือข่ายไม่ได้เกิดจากการเจรจาในห้องประชุมเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการจัดวาง “สนามพบปะ” ที่เหมาะสมกับการสร้างความสัมพันธ์และต่อรองผลประโยชน์ ทั้งพื้นที่ทางการ (สภาท้องถิ่น คณะกรรมการพัฒนา เขตที่ประชาคม) และพื้นที่ไม่เป็นทางการ (งานบุญ วัด งานประเพณี สมาคมธุรกิจ สนามกีฬา ร้านอาหาร) พื้นที่เหล่านี้ทำหน้าที่เป็น “สื่อกลาง” ที่เปิดโอกาสให้สองฝ่ายพบกันอย่างสม่ำเสมอ ลดความเป็นทางการ และเพิ่มโอกาสต่อรองแบบนุ่มนวล (Bourdieu, 1986) กล่าวได้ว่า ใครสามารถ “จัดพื้นที่” หรือ “ครอบครองพื้นที่” ได้มากและหลากหลาย คนนั้นยังมีอำนาจสร้างเครือข่ายได้เหนือกว่า

ประการที่ห้า กลไกนายหน้าและการเชื่อมเครือข่ายหลายชั้น (Brokers and multi-layer linking) ในความเป็นจริง นักการเมืองกับนักธุรกิจไม่ได้เชื่อมกันแบบตรงเสมอไป แต่มี “ตัวกลาง” จำนวนมาก เช่น ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ครู ผู้มีอิทธิพลท้องถิ่น หรือสื่อท้องถิ่นทำหน้าที่เชื่อม สื่อสาร และรับประกัน

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

ความสัมพันธ์ ตัวกลางเหล่านี้สำคัญเพราะช่วยลดต้นทุนความไม่ไว้วางใจ และทำให้ทรัพยากรไหลเวียนผ่านเครือข่ายได้รวดเร็ว (Ockey, 2017) เครือข่ายจึงมีลักษณะเป็นโครงสร้างหลายชั้น ที่แต่ละชั้นมีบทบาทแตกต่างกัน เช่น ชั้นทุนเลือกตั้ง ชั้นทุนโครงการพัฒนา และชั้นทุนสังคมวัฒนธรรม

ประการที่หก กลไกสื่อและพื้นที่ดิจิทัล (Media and digital networking) ในยุคปัจจุบัน สื่อสังคมออนไลน์และแพลตฟอร์มดิจิทัลกลายเป็นพื้นที่ใหม่ของการสร้างเครือข่าย ทั้งในแง่การสื่อสารระดมการสนับสนุน การจัดการภาพลักษณ์ และการต่อรองเชิงกระแสสังคม เช่น การใช้เพจท้องถิ่น กลุ่มไลน์ผู้สนับสนุนหรือเครือข่ายออนไลน์ของสมาคมธุรกิจ กลไกดิจิทัลทำให้เครือข่ายขยายตัวเร็ว ข้ามพื้นที่ได้ง่าย และสร้าง “ความเป็นทีม” แบบทันทีทันใด แต่ก็ทำให้การแข่งขันด้านข้อมูลและการควบคุมวาระสาธารณะรุนแรงขึ้นด้วย

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า กลไกการสร้างเครือข่ายนักการเมืองท้องถิ่น-นักธุรกิจประกอบด้วยการแลกเปลี่ยนทรัพยากร การผลิตความไว้วางใจ การดำรงวัฒนธรรมอุปถัมภ์ การใช้พื้นที่ทางสังคมเป็นเวทีปฏิสัมพันธ์ การอาศัยนายหน้าหลายชั้น และการขยายเครือข่ายผ่านสื่อดิจิทัล กลไกเหล่านี้ทำให้เครือข่ายมีความยืดหยุ่น ปรับตัวได้ตามจังหวะการเมือง และสามารถแทรกซึมอยู่ในโครงสร้างการพัฒนาและการจัดสรรทรัพยากรของท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการขับเคลื่อนท้องถิ่นและความเสี่ยงเชิงธรรมาภิบาลที่ต้องถูกต่อไปในส่วนถัดไป

การผลิต “พื้นที่ทางสังคม” ให้เครือข่ายทำงาน

การทำให้เครือข่ายนักการเมืองท้องถิ่น-นักธุรกิจ “ทำงานได้จริง” มิได้อาศัยเพียงความสัมพันธ์เชิงบุคคลหรือการแลกเปลี่ยนทรัพยากรเท่านั้น หากต้องมีการ “ผลิตพื้นที่ทางสังคม” ขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การพบปะไว้วางใจ การต่อรอง และการระดมการสนับสนุนเกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวันของท้องถิ่น พื้นที่ทางสังคมในความหมายนี้ไม่ใช่สถานที่ทางกายภาพล้วน ๆ แต่คือ “สนามปฏิสัมพันธ์” ที่ผู้กระทำการเข้าไปยึดครองตำแหน่งและแปลงทุนของตนให้กลายเป็นอำนาจและความชอบธรรม (ฐานิดา บุญวรรโณ, 2022) ดังนั้น การผลิตพื้นที่ทางสังคมจึงเป็นกระบวนการเชิงยุทธศาสตร์ของเครือข่าย ที่ทำให้ความสัมพันธ์ไม่ขาดช่วงและต่อยอดได้ในทุกจังหวะการเมืองและเศรษฐกิจ บนพื้นฐานแห่งบริบทดังนี้

ประการแรก พื้นที่ทางการของรัฐท้องถิ่นเป็นพื้นที่ที่ถูก “ผลิตผ่านสถาบันและกติกา” เช่น สภาท้องถิ่น คณะกรรมการพัฒนา คณะกรรมการจัดซื้อจัดจ้าง หรือเวทีประชาคม พื้นที่เหล่านี้มีคุณสมบัติสำคัญคือให้ความชอบธรรมตามกฎหมาย ทำให้การตัดสินใจด้านโครงการและงบประมาณดูเป็น “การตัดสินใจสาธารณะ” แม้นในทางปฏิบัติจะมีการเชื่อมโยงเครือข่ายอยู่เบื้องหลัง งานศึกษาว่าด้วยการสร้างฐานอำนาจของผู้นำท้องถิ่นพบว่า นักการเมืองใช้คณะกรรมการและองค์กรทางการเมืองเป็นจุดเชื่อมสำคัญกับเครือข่ายนักธุรกิจ ผู้นำชุมชน และข้าราชการ เพื่อรวบรวมทรัพยากรและกำกับทิศทางการพัฒนา (ธรรมรัตน์ โพธิ์สุวรรณปัญญา, และคณะ, 2562) ในมิติเดียวกัน การมี “ตัวแทนเครือข่าย” เข้าไปอยู่ในพื้นที่ทางการ เช่น คณะทำงานหรือคณะอนุกรรมการ ทำให้เครือข่ายสามารถแปลงทุนทางเศรษฐกิจและทุนสังคมให้กลายเป็นอำนาจต่อรองเชิงนโยบายได้อย่างแนบเนียนและต่อเนื่อง

ประการที่สอง พื้นที่ที่ไม่เป็นทางการถูกผลิตผ่านวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นและความเป็น “คนรู้จักกัน” เช่น วัด งานบุญประเพณี งานศพ งานแต่ง กีฬา ชมรม หรือสมาคมธุรกิจ พื้นที่แบบนี้มีข้อได้เปรียบคือสร้างความใกล้ชิด ลดความเป็นทางการ และผลิตความไว้วางใจซ้ำ ๆ จนกลายเป็นทุนทางสังคมของเครือข่าย

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

(ชนาธิป ศรีโทและคณะ, 2563) การที่นักการเมืองและนักธุรกิจปรากฏตัวร่วมกันในงานชุมชนหรือกิจกรรมศาสนา ไม่เพียงเสริมภาพลักษณ์ความเป็น “ผู้มีบุญคุณต่อบ้านเมือง” แต่ยังเป็นโอกาสพูดคุยตกลงแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งในท้องถิ่นไทยมักมีผลทางการเมืองมากกว่าการพบกันในห้องประชุม (ธรรมรัตน์ โพธิ์สุวรรณปัญญา และคณะ, 2562) กล่าวอีกอย่าง พื้นที่ไม่เป็นทางการทำหน้าที่เป็น “เครื่องมือซ่อมบำรุงเครือข่าย” ให้คงความเหนียวแน่น และช่วยให้การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์เกิดขึ้นภายใต้บรรยากาศที่ดูเป็นมิตรและมีศีลธรรมทางสังคมรองรับ

ประการที่สาม การผลิตพื้นที่ทางสังคมยังพึ่งพา “นายหน้าเครือข่าย” ที่จัดเวทีหรือเป็นตัวกลางเชื่อมคนหลายกลุ่มเข้าด้วยกัน งานศึกษาการเมืองท้องถิ่นหลายพื้นที่พบว่า เครือข่ายสนับสนุนนักการเมืองไม่ได้มีแหล่งเดียว แต่ประกอบด้วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ข้าราชการ นักธุรกิจ ญาติ และกลุ่มไม่เป็นทางการอื่น ๆ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงสนามต่าง ๆ ให้ถึงกัน (สุพัตรา ตันติจรียาพันธ์, 2560) นายหน้าเหล่านี้มักเป็นผู้ “สร้างพื้นที่ย่อย” เช่น วงสนทนาในชุมชน เครือข่ายผู้ประกอบการ หรือกลุ่มอาสา ที่นักการเมืองและนักธุรกิจใช้พบปะกันอย่างสม่ำเสมอ การมีพื้นที่ย่อยที่หลากหลายทำให้เครือข่ายมีลักษณะหลายศูนย์กลาง ปรับตัวได้รวดเร็ว และรักษาการไหลเวียนของทรัพยากรในทุกระดับของพื้นที่ (ณัฐดนัย แก้วโพนงาม และคณะ, 2563)

ประการที่สี่ ในยุคดิจิทัล เครือข่ายผลิตพื้นที่ทางสังคมผ่านออนไลน์มากขึ้น ทั้งเพจท้องถิ่น กลุ่มไลน์ กลุ่มเฟซบุ๊ก หรือสื่อของสมาคมธุรกิจ พื้นที่ออนไลน์ช่วยลดข้อจำกัดเวลาและระยะทาง ทำให้การประสานเครือข่ายเกิดได้ทุกวัน และช่วยสร้าง “ความเป็นทีม” ผ่านการสื่อสารเชิงอารมณ์และสัญลักษณ์ เช่น การแชร์ผลงานโครงการ การระดมแรงสนับสนุน การตอบโต้คู่แข่ง หรือการควบคุมวาระสาธารณะในพื้นที่ (สุพัตรา ตันติจรียาพันธ์, 2560; ณัฐดนัย แก้วโพนงาม และคณะ, 2563) เมื่อพื้นที่ออนไลน์เชื่อมกับพื้นที่ทางการและไม่เป็นทางการได้ เครือข่ายจึงขยายตัวเร็วและมีพลังต่อรองสูงขึ้น โดยเฉพาะในช่วงเลือกตั้งหรือช่วงผลักดันโครงการพัฒนา

ประการที่ห้า การผลิตพื้นที่ทางสังคมยังสัมพันธ์โดยตรงกับโครงการและการจัดซื้อจัดจ้าง เพราะโครงการสาธารณะเป็น “จุดนัดพบของทุน” นักการเมืองและนักธุรกิจจึงต้องสร้างพื้นที่พูดคุย วางแผน และตกลงผลประโยชน์ ทั้งในรูปแบบทางการและหลังฉาก งานศึกษาว่าด้วยเครือข่ายธุรกิจของนักการเมืองไทยชี้ว่า เครือข่ายนักธุรกิจ-นักการเมืองเชื่อมโยงกันแน่นในสนามโครงการรัฐ และใช้พื้นที่องค์กร/คณะกรรมการเป็นกลไกสร้างโอกาสทางธุรกิจ (วิชุดา สาธิตพร, 2556) พื้นที่เช่นนี้ทำให้การแลกเปลี่ยนทรัพยากรกลายเป็นกิจวัตร ไม่ใช่เหตุการณ์เฉพาะหน้า

อย่างไรก็ดี พื้นที่ทางสังคมที่ถูกผลิตเพื่อให้เครือข่ายทำงานมีลักษณะสองด้าน ด้านหนึ่งช่วยให้ท้องถิ่นระดมทุน ความรู้ และความร่วมมือได้รวดเร็ว เพราะเครือข่ายมีพื้นที่พบปะและตัดสินใจที่คล่องตัว (ธรรมรัตน์ โพธิ์สุวรรณปัญญา และคณะ, 2562) แต่อีกด้านหนึ่ง พื้นที่เดียวกันอาจถูกใช้เพื่อซ่อนการต่อรองผลประโยชน์ทับซ้อนหรือการเอื้อประโยชน์แก่กลุ่มธุรกิจการเมือง งานวิเคราะห์เรื่องความขัดกันของผลประโยชน์ชี้ว่า เมื่อกลุ่มธุรกิจเข้าไปเชื่อมกับอำนาจรัฐผ่านเครือข่ายและพื้นที่ที่ควบคุมได้ ย่อมเสี่ยงต่อการใช้ตำแหน่งเพื่อประโยชน์ส่วนตน การเข้าถึงข้อมูลภายใน และการผูกขาดโครงการ (สุดาวรรณ ประชุมแดง และคณะ, 2563) ดังนั้น การอ่าน “พื้นที่ทางสังคมของเครือข่าย” จึงต้องมองทั้งบทบาทเชิงพัฒนาและเชิงครอบงำไปพร้อมกัน สรุปได้ว่า การผลิตพื้นที่ทางสังคมให้เครือข่ายทำงานเป็นกระบวนการที่เกิดผ่าน (1) พื้นที่ทางการที่ให้ความชอบธรรมและจัดสรร

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

ทรัพยากร (2) พื้นที่ไม่เป็นการที่ผลิตความไว้วางใจและต่อรองแบบนุ่มนวล (3) พื้นที่ย่อยของนายหน้า
เครือข่ายที่เชื่อมคนหลายชั้น และ (4) พื้นที่ออนไลน์ที่ขยายความเร็วและพลังเครือข่าย พื้นที่เหล่านี้ทำให้
เครือข่ายนักการเมืองท้องถิ่น-นักธุรกิจดำรงอยู่ได้จริงในชีวิตประจำวัน และเป็นหัวใจสำคัญในการทำความเข้าใจ
ทั้งศักยภาพการพัฒนาท้องถิ่นและความท้าทายด้านธรรมาภิบาลของการเมืองไทยร่วมสมัย

ผลกระทบต่อการพัฒนาท้องถิ่นและธรรมาภิบาล

ประเด็น “ผลกระทบต่อการพัฒนาท้องถิ่นและธรรมาภิบาล” ของเครือข่ายนักการเมืองท้องถิ่น-นัก
ธุรกิจ ความมองแบบ “สองด้านในโครงสร้างเดียวกัน” กล่าวคือ เครือข่ายดังกล่าวเป็นกลไกที่ช่วยขับเคลื่อนการ
พัฒนาได้จริง แต่ก็สร้างความเสี่ยงต่อการถูกครอบงำและบั่นทอนหลักธรรมาภิบาล หากขาดระบบกำกับที่
เข้มแข็งที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาท้องถิ่นและธรรมาภิบาลดังต่อไปนี้

1) ผลกระทบเชิงบวกต่อการพัฒนาท้องถิ่น เครือข่ายนักการเมืองท้องถิ่น-นักธุรกิจช่วยเพิ่ม
“ขีดความสามารถในการพัฒนา” ผ่านการระดมทรัพยากร เงินทุน ความรู้ และเทคโนโลยีที่ภาครัฐท้องถิ่นมี
จำกัด การประสานประโยชน์และความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชนทำให้โครงการสาธารณะหลายด้าน
เดินหน้าได้เร็วขึ้นและมีนวัตกรรมมากขึ้น ตัวอย่างสำคัญคือรูปแบบความร่วมมือรัฐ-เอกชน (PPP) ในการ
พัฒนาเมือง ที่ภาคธุรกิจเข้ามาร่วมลงทุนและผลักดันโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้ท้องถิ่นสามารถยกระดับบริการ
สาธารณะและสร้างความสามารถการแข่งขันเชิงพื้นที่ได้ (ปิยะมาศ ทับพวง และอัครณัฐ วงศ์ปรีดี, 2565) ใน
เชิงนโยบาย เครือข่ายยังทำหน้าที่เป็น “ตัวกลางเชื่อมความต้องการเศรษฐกิจกับการตัดสินใจของรัฐท้องถิ่น”
จึงเอื้อต่อการกำหนดวาระพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ และช่วยลดต้นทุนการประสานงานระหว่าง
หน่วยงานต่าง ๆ อีกด้านหนึ่ง เครือข่ายที่เข้มแข็งสามารถสร้าง “ทุนทางสังคม” เช่น ความไว้วางใจ ความเป็น
หุ้นส่วน และความร่วมมือข้ามภาคส่วน ซึ่งมีผลต่อประสิทธิภาพของการจัดการท้องถิ่นโดยรวม หากผู้นำท้องถิ่น
ใช้เครือข่ายในทางสาธารณะก็จะช่วยให้การบริหารมีความคล่องตัว แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดีขึ้น และ
ตอบสนองประชาชนได้รวดเร็ว (อภิชัย พิทยานุรักษ์กุล, 2566) กล่าวแบบง่าย ๆ คือ เครือข่ายที่โปร่งใสและยึด
ประโยชน์สาธารณะ ช่วย “เพิ่มพลังการพัฒนาท้องถิ่น” ได้จริง

2) ผลกระทบเชิงลบและความเสี่ยงต่อธรรมาภิบาล อย่างไรก็ตาม เครือข่ายเดียวกันนี้อาจ
กลายเป็น “โครงสร้างอำนาจแบบผูกขาด” เมื่อการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างนักการเมืองกับนักธุรกิจ
เข้มข้นเกินพอดี ปัญหาที่พบบ่อยคือ ผลประโยชน์ทับซ้อน การจัดสรรงบประมาณ/โครงการแบบเอื้อพวกพ้อง
และการใช้ดุลพินิจเอียงข้างจนกระทบต่อผลประโยชน์สาธารณะ ชีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ (2558) ชี้ประเด็นว่า
(1) หากผลประโยชน์ส่วนตนเข้าไปกำกับการตัดสินใจรัฐท้องถิ่น จะทำให้ระบบบริการสาธารณะ คุณภาพความ
เป็นธรรม และโอกาสของประชาชนเสียหายโดยตรง และ (2) ผลกระทบเชิงลบและความเสี่ยงต่อธรรมาภิบาล
อย่างไรก็ดี เครือข่ายเดียวกันนี้อาจกลายเป็น “โครงสร้างอำนาจแบบผูกขาด” เมื่อการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์
ระหว่างนักการเมืองกับนักธุรกิจเข้มข้นเกินพอดี ปัญหาที่พบบ่อยคือ ผลประโยชน์ทับซ้อน การจัดสรร
งบประมาณ/โครงการแบบเอื้อพวกพ้อง และการใช้ดุลพินิจเอียงข้างจนกระทบต่อผลประโยชน์สาธารณะ หาก
ผลประโยชน์ส่วนตนเข้าไปกำกับการตัดสินใจรัฐท้องถิ่น จะทำให้ระบบบริการสาธารณะ คุณภาพความเป็นธรรม
และโอกาสของประชาชนเสียหายโดยตรง (ชีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, 2558) นอกจากนี้ เครือข่ายทางการเมืองอาจค้ำ
จุน ระบบอุปถัมภ์ ทำให้การแข่งขันทางการเมืองไม่เป็นธรรม และทำให้กลไกตรวจสอบถ่วงดุลอ่อนแรง งาน

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

ศึกษาการเมืองเชิงอุปถัมภ์ในท้องถิ่นพบว่า การรวมศูนย์อำนาจในกลุ่มการเมืองเดียวกันและเครือญาติ/ธุรกิจ ทำให้การบริหารท้องถิ่นเสี่ยงต่อการครอบงำและขัดต่อหลักธรรมาภิบาล (วลัยพร บานแย้ม และคณะ, 2567) ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบเรื่องรูปแบบการทุจริตท้องถิ่น เช่น การเอื้อประโยชน์ในการจัดซื้อจัดจ้าง การใช้ อิทธิพลกีดกันคู่แข่ง และช่องว่างของกฎหมายที่ถูกใช้เพื่อหาผลประโยชน์ (สรรพสิทธิ์ ชมภูษ และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์, 2564) เมื่อเครือข่ายกลายเป็น “ประตูลูกศรทรัพยากรสาธารณะ” โดยคนจำนวนน้อย จึงนำไปสู่การ กระจุกตัวของผลประโยชน์ ความเหลื่อมล้ำในการพัฒนา และการลดทอนความไว้วางใจของประชาชน

3) ผลกระทบต่อการมีส่วนร่วม ความโปร่งใส และความไว้วางใจ ธรรมาภิบาลท้องถิ่นไม่ใช่แค่ “ไม่มีทุจริต” แต่รวมถึงความโปร่งใส การมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ และความคุ้มค่า (สะพรั่ง สุขเวชชวรกิจ, 2561; อภิชัย พิทยานุรักษ์กุล, 2566) ถ้าเครือข่ายนักการเมือง-นักธุรกิจดำเนินงานแบบปิด การตัดสินใจจะ ย้ายออกจากเวทีสาธารณะไปสู่การเจรจาในพื้นที่ไม่เป็นทางการ ทำให้ประชาชน “เข้าถึงข้อมูลน้อยลง-มี อำนาจต่อรองน้อยลง” และเสียงของกลุ่มเปราะบางถูกกดทับ ในที่สุดความชอบธรรมขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นจะลดลง แม้งานพัฒนาบางอย่างสำเร็จ แต่ความไว้วางใจต่อระบบการเมืองท้องถิ่นจะถดถอย กลับกัน หากเครือข่ายถูกทำให้ “เปิดและตรวจสอบได้” ก็สามารถเพิ่มการมีส่วนร่วมของภาคธุรกิจและประชาชน ร่วมกันได้ เครือข่ายจึงไม่จำเป็นต้องเป็นศัตรูกับธรรมาภิบาล แต่ต้องอยู่ใต้กติกาที่ทำให้การต่อรอง ผลประโยชน์กลายเป็นการร่วมสร้างประโยชน์สาธารณะ ถดถอย (สะพรั่ง สุขเวชชวรกิจ, 2561)

4) เงื่อนไขสำคัญ: ทำอย่างไรให้เครือข่ายหนุนพัฒนา ไม่บั่นทอนธรรมาภิบาล จากงาน วิชาการไทยหลายชิ้น เงื่อนไขที่ทำให้เครือข่ายมีด้านบวกมากกว่าด้านลบ ได้แก่ (1) ความโปร่งใสเชิงรุก เปิดเผยข้อมูลงบประมาณ โครงการ และสัญญาความร่วมมือให้ประชาชนเข้าถึงง่าย (สะพรั่ง สุขเวชชวรกิจ, 2561) (2) กติกาป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อน เช่น การกำหนดมาตรฐานการจัดซื้อจัดจ้าง การประกาศ ผลประโยชน์ของผู้บริหารท้องถิ่น และบทลงโทษที่ใช้ได้จริง (ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, 2558) (3) ทำให้เวทีมีส่วน ร่วมมีอำนาจจริง ไม่ใช่พิธีกรรม เช่น การให้ประชาชนร่วมกำหนดลำดับความสำคัญของโครงการและติดตาม ประเมินผล (อภิชัย พิทยานุรักษ์กุล, 2566) (4) การตรวจสอบถ่วงดุลหลายชั้น ทั้งจากสภาท้องถิ่น สื่อ ภาค ประชาสังคม และหน่วยงานกำกับกลาง เพื่อลดการผูกขาดเครือข่ายอุปถัมภ์ (วลัยพร บานแย้ม และคณะ, 2567; สรรพสิทธิ์ ชมภูษ และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์, 2564)

สรุปได้ว่า ผลกระทบของเครือข่ายนักการเมืองท้องถิ่น-นักธุรกิจต่อการพัฒนาและธรรมาภิบาล ขึ้นอยู่กับ “โหมดการทำงานของเครือข่าย” หากเป็นเครือข่ายเพื่อระดมทรัพยากรและทำงานแบบเปิด ก็ช่วย พัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่หากเป็นเครือข่ายปิดที่ยึดผลประโยชน์กลุ่ม จะนำไปสู่ผลประโยชน์ทับซ้อน ระบบอุปถัมภ์ และการทุจริต ซึ่งบั่นทอนการพัฒนาท้องถิ่นในระยะยาว

แนวโน้มใหม่และความท้าทายในอนาคต

แนวโน้มใหม่และความท้าทายในอนาคตของความสัมพันธ์นักการเมืองท้องถิ่น-นักธุรกิจควรถูกมอง บนฐานว่า “สนามท้องถิ่นกำลังเปลี่ยนโครงสร้าง” ทั้งจากแรงกดดันเชิงสถาบันของการกระจายอำนาจที่ไม่ สมบูรณ์ กับแรงกดดันเชิงเทคโนโลยีและสังคมที่ทำให้เครือข่ายต้องปรับวิธีทำงานอย่างรวดเร็ว ในที่นี้สามารถ สรุปแนวโน้มสำคัญและความท้าทายได้อย่างน้อย 4 ด้านใหญ่ ๆ ดังนี้

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

1) การเมืองท้องถิ่นเข้าสู่ยุคดิจิทัลเต็มรูปแบบ แนวโน้มเด่นที่สุดคือการที่ “พื้นที่ออนไลน์” กลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างเครือข่ายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นักการเมืองท้องถิ่นใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางสื่อสารเชิงนโยบาย ระดมคะแนน และสร้างภาพลักษณ์แบบสองทางที่ต้นทุนต่ำกว่าสื่อดั้งเดิมมาก (ฐวีย์ ดีย๊ะ และคณะ, 2567) ขณะเดียวกัน การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ย้ายมาอยู่ในแพลตฟอร์มออนไลน์มากขึ้น ทั้งการติดตามข่าว แสดงความคิดเห็น และการผลักดันประเด็นท้องถิ่น (อุเทนทร์ วัชรชินโรส, 2568) เครือข่ายการเมือง-ธุรกิจจึงต้องเรียนรู้ “กติกาใหม่ของสนามดิจิทัล” เช่น การจัดการกระแสสังคม ความเร็วของข้อมูล และความสามารถสร้างความชอบธรรมผ่านการสื่อสารออนไลน์ ไม่ใช่แค่ผ่านการพบปะส่วนตัวหรือเวทีชุมชนแบบเดิม ความท้าทาย ในมิตินี้คือความเหลื่อมล้ำด้านดิจิทัลและความน่าเชื่อถือของข้อมูล อุเทนทร์ชี้ว่าแม้คนรุ่นใหม่เข้าไปมีส่วนร่วมออนไลน์มากขึ้น แต่ปัจจัยอย่างการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและคุณภาพข้อมูลยังเป็นตัวกำหนดระดับการมีส่วนร่วม และปัญหาข่าวลวง/ข้อมูลไม่น่าเชื่อถือทำให้การมีส่วนร่วมไม่ยั่งยืน (อุเทนทร์ วัชรชินโรส, 2568) สำหรับท้องถิ่นที่โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลยังไม่ทั่วถึง เครือข่ายอำนาจอาจยังได้เปรียบ เพราะควบคุมข้อมูลและวาระในพื้นที่ได้ง่ายขึ้นกว่ากลุ่มประชาชนทั่วไป

2) ท้องถิ่นขับเคลื่อนด้วย “นวัตกรรมและบริการดิจิทัล” มากขึ้น อีกแนวโน้มที่เติบโตเร็วคือการที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเริ่มพัฒนานวัตกรรมดิจิทัลเพื่อบริการสาธารณะ เช่น แพลตฟอร์มสุขภาพ ผู้สูงอายุ ระบบจัดการตลาด/ทรัพย์สินเทศบาล แอปจัดการขยะ หรือบริการประชาชนแบบ e-service ซึ่งหลายโครงการเกิดจากความร่วมมือกับภาคธุรกิจและเครือข่ายผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ แนวโน้มนี้ทำให้เครือข่ายนักการเมือง-นักธุรกิจเปลี่ยนจากการผูกกันเพื่อ “ทุนเลือกตั้งและโครงการก่อสร้าง” ไปสู่การร่วมกันสร้าง “โครงการเทคโนโลยี/ข้อมูล/แพลตฟอร์ม” มากขึ้น ส่งผลให้บทบาทของธุรกิจท้องถิ่นหลากหลายขึ้น ตั้งแต่ผู้รับจ้าง ผู้ร่วมออกแบบบริการ ไปจนถึงผู้ร่วมลงทุนพัฒนาเมือง ความท้าทาย คือ “สมรรถนะเชิงเทคนิคและการกำกับดูแล” เพราะโครงการดิจิทัลต้องใช้ความรู้เฉพาะและระบบจัดซื้อจัดจ้างที่โปร่งใส หากท้องถิ่นขาดความสามารถกำกับสัญญา อาจเกิดการผูกขาดเทคโนโลยี การล็อกสเปก หรือผลประโยชน์ทับซ้อนรูปแบบใหม่ที่ตรวจสอบยากกว่าโครงการก่อสร้างเดิม (อนุรัตน์ อนันทนาธร, 20566)

3) การเปิดข้อมูลและการเฝ้าระวังของพลเมืองจะกดดันเครือข่ายมากขึ้น ในอนาคต เครือข่ายท้องถิ่นจะทำงานภายใต้การตรวจสอบสาธารณะที่เข้มข้นกว่าเดิม เพราะมีเครื่องมือข้อมูลสาธารณะและแพลตฟอร์มติดตามงบประมาณ/จัดซื้อจัดจ้างที่ประชาชนใช้ได้จริง กรณีการใช้ข้อมูลจัดซื้อจัดจ้างสาธารณะและแพลตฟอร์ม ACT Ai เพื่อตรวจพบความผิดปกติในโครงการท้องถิ่นสะท้อนว่า “พลเมืองนักสืบ” สามารถใช้ข้อมูลเปิดและสื่อออนไลน์กดดันความรับผิดชอบของผู้บริหารท้องถิ่นได้มากขึ้น (ตรพล ยมณาค, 2567) แนวโน้มนี้มีผลโดยตรงต่อความสัมพันธ์นักการเมือง-นักธุรกิจ เพราะทำให้ต้นทุนของการทำงานแบบปิดสูงขึ้น เครือข่ายที่ไม่โปร่งใสจึงเสี่ยงต่อการถูกเปิดโปงรวดเร็ว ความท้าทาย คือเครือข่ายอาจ “ปรับตัวให้ซับซ้อนขึ้น” เช่น ย้ายการต่อรองไปสู่สัญญาที่ถูกต้องตามรูปแบบ ใช้บริษัทเครือข่ายหลายชั้น หรือใช้โครงการดิจิทัลเป็นพื้นที่ใหม่ของการแสวงหาค่าเช่า ดังนั้น การเปิดข้อมูลต้องมาพร้อมกลไกตรวจสอบเชิงคุณภาพและการคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแส มิฉะนั้นการตรวจสอบจะกลายเป็นแค่กระแสชั่วคราว (ตรพล ยมณาค, 2567)

4) โครงสร้างการกระจายอำนาจยัง “ติดเพดาน” และมีแรงดึงกลับสู่ส่วนกลาง แม้ท้องถิ่นจะมีบทบาทมากขึ้น แต่ข้อจำกัดเชิงกฎหมายและการเมืองมหาดยังทำให้การกระจายอำนาจไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร งานของวุฒิสภา ต้นไชย และเอกกวี มีสุข ชี้ว่าหลังรัฐธรรมนูญ 2560 มีแนวโน้ม “การรวมศูนย์กลับ”

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

(re-centralization) ทั้งด้านกฎหมาย การบริหาร และการเมือง ทำให้ท้องถิ่นมีอิสระเชิงนโยบายและการคลัง จำกัด (วุฒิสาร ตันไชย และเอกวิ มีสุข, 2567) ขณะที่งานทบทวนเรื่องการกระจายอำนาจร่วมสมัยก็สะท้อนว่า แม้แนวคิดสนับสนุนท้องถิ่นเข้มแข็งขึ้น แต่โครงสร้างอำนาจและนโยบายระดับชาติยังเป็นข้อจำกัดสำคัญ ความท้าทาย คือความไม่แน่นอนเชิงสถาบันจะทำให้เครือข่ายนักการเมือง-นักธุรกิจเข้มข้นขึ้นในบางพื้นที่ เพราะเมื่ออำนาจท้องถิ่นถูกจำกัด การเข้าถึงทรัพยากรยังต้องอาศัยเครือข่ายเฉพาะกลุ่มเพื่อฝ่าข้อจำกัด หรือเพื่อแย่งชิงทรัพยากรที่หดตัวลง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อธรรมาภิบาลและการแข่งขันที่เป็นธรรมในระยะยาว

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า อนาคตของเครือข่ายนักการเมืองท้องถิ่น-นักธุรกิจจะอยู่ในสนามที่มีทั้ง “โอกาสใหม่” (ดิจิทัล นวัตกรรม ความร่วมมือพัฒนาเมือง) และ “แรงกดดันใหม่” (การตรวจสอบข้อมูลเปิด ความคาดหวังของคนรุ่นใหม่ และข้อจำกัดเชิงสถาบันของการกระจายอำนาจ) เครือข่ายที่ปรับตัวสู่ความโปร่งใส ใช้เทคโนโลยีเพื่อประโยชน์สาธารณะ และยอมรับการมีส่วนร่วมของประชาชน จะกลายเป็นพลังพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน แต่เครือข่ายที่ยังทำงานแบบปิด ใช้ดิจิทัลเป็นเครื่องมือหาเช่า หรือพึ่งพาความสัมพันธ์แบบผูกขาด จะยิ่งเผชิญความเสี่ยงต่อความชอบธรรมและแรงต้านทางสังคมมากขึ้นในอนาคต

สรุป

จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นกับนักธุรกิจในฐานะ “เครือข่ายอำนาจ” ที่ดำรงอยู่และขยายตัวผ่าน “พื้นที่ทางสังคม” ทั้งทางการ และไม่เป็นทางการ เครือข่ายดังกล่าวเกิดขึ้นในบริบทการกระจายอำนาจที่ทำให้ท้องถิ่นมีทรัพยากรและอำนาจตัดสินใจเพิ่มขึ้น ส่งผลให้การแข่งขันทางการเมืองเข้มข้น และผู้เล่นต้องพึ่งพาเครือข่ายเพื่อสะสมทุนทางการเมือง นักธุรกิจท้องถิ่นจึงมีบทบาทเป็นทั้งผู้สนับสนุนทรัพยากรในช่วงเลือกตั้ง และเป็นหุ้นส่วนร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาในช่วงบริหารผ่านโครงการงบประมาณ และนโยบายท้องถิ่น กล่าวคือเครือข่ายทำงานได้ด้วยกลไกสำคัญหลายประการ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่าง “ทุนเศรษฐกิจ-ทุนการเมือง” การผลิตความไว้วางใจและทุนทางสังคมผ่านความสัมพันธ์แบบคนกันเอง ระบบอุปถัมภ์และการตอบแทนเชิงสัญลักษณ์ การอาศัยนายหน้าเครือข่ายเชื่อมคนหลายชั้น และการใช้สื่อดิจิทัลเพิ่มความเร็วในการประสานงาน ขณะเดียวกัน เครือข่ายต้องอาศัยการ “ผลิตพื้นที่ทางสังคม” เพื่อเป็นเวทีปฏิสัมพันธ์ เช่น สภาท้องถิ่น คณะกรรมการพัฒนา เวทีประชาคม (พื้นที่ทางการ) วัด งานบุญประเพณี สมาคมธุรกิจ สโมสรกีฬา หรือวงสังสรรค์ (พื้นที่ไม่เป็นทางการ) รวมถึงเพจและกลุ่มออนไลน์ (พื้นที่ดิจิทัล) พื้นที่เหล่านี้ทำหน้าที่สร้างความคุ้นเคย ความชอบธรรม และช่องทางต่อรองผลประโยชน์ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในชีวิตประจำวันของท้องถิ่น ผลกระทบของเครือข่ายมีลักษณะคู่ด้าน ด้านบวก เครือข่ายช่วยเพิ่มศักยภาพการพัฒนาท้องถิ่นด้วยการระดมทุน ความรู้ และความร่วมมือ ทำให้โครงการเดินหน้าได้รวดเร็วและคล่องตัว ด้านเสี่ยง เครือข่ายอาจนำไปสู่ผลประโยชน์ทับซ้อน การผูกขาดทรัพยากร และการครอบงำรัฐท้องถิ่น ซึ่งบั่นทอนธรรมาภิบาล ความโปร่งใส และความเสมอภาค จึงจำเป็นต้องมีกลไกกำกับ เช่น การเปิดเผยข้อมูลเชิงรุก กติกาป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อน เวทีมีส่วนร่วมที่มีอำนาจจริง และระบบตรวจสอบถ่วงดุลจากสภา สื่อ และภาคประชาชน ท้ายที่สุด บทความเสนอว่าแนวโน้มอนาคตจะทำให้เครือข่ายเผชิญทั้งโอกาสและความท้าทายใหม่ โดยเฉพาะการเข้าสู่ยุคดิจิทัลเต็มรูปแบบ การพัฒนาเมืองด้วยนวัตกรรมและบริการออนไลน์ การตื่นตัวของพลเมืองผ่านข้อมูลเปิด และข้อจำกัดเชิงสถาบันจากแรงดึงกลับสู่ส่วนกลาง เครือข่ายที่ปรับตัวสู่ความโปร่งใสและ

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

ยึดประโยชน์สาธารณะจะกลายเป็นพลังพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน แต่เครือข่ายที่ยังทำงานแบบปิดและผูกขาดย่อมเผชิญแรงต้านและสูญเสียความชอบธรรมมากขึ้นในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- ชนาธิป ศรีโท และคณะ. (2563). ทูตทางสังคมและการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเพื่อการขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(1), 66-80.
- ณัฐดนัย แก้วโพนงาม และคณะ. (2563). เครือข่ายความสัมพันธ์เชิงอำนาจของนักการเมืองท้องถิ่นและนักการเมืองระดับชาติในจังหวัดชัยภูมิ: วิเคราะห์ในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปางพุทธศาสตร์ศึกษา*, 9(1), 72-85.
- ฐานิดา บุญวรรณ. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์หลักของปีแอร์ บูร์ดิเยอ. *วารสารศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 18(1), 1-33.
- ตรพล ยมนาค. (2567). *The power of procurement data: How one villager unveiled a corruption scandal. Open Contracting Partnership*. <https://www.open-contracting.org/2024/06/26/the-power-of-procurement-data-how-one-villager-unveiled-a-corruption-scandal/>
- ธรรมรัตน์ โพธิ์สุวรรณปัญญา และคณะ. (2562). การสร้างฐานอำนาจของผู้นำทางการเมืองท้องถิ่น. *วารสารเกษมบัณฑิต*, 20(1), 1-14.
- ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. (2558). ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนในการเมืองการปกครองท้องถิ่นไทย. *สักทอง : วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทสมส.)*, 21(2), 1-15.
- ปิยะมาศ ทับมงคล และอัครณัฐ วงศ์ปรีดี. (2565). ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในการพัฒนาเมืองขอนแก่นสู่การเป็นเมืองอัจฉริยะ: ศึกษากรณีโครงการการก่อสร้างรถไฟฟ้าวรางเบา. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 16(2), 137-154.
- สะพรั่ง สุขเวชขวรกิจ. (2561). ธรรมชาติของการเมืองท้องถิ่นของไทย. *วารสารรัชภาคย์*, 12(6), 42-65.
- สุดาวรรณ ประชุมแดง และคณะ. (2563). การขัดกันของผลประโยชน์ของกลุ่มธุรกิจการเมืองไทย. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(6), 103-118.
- สรพรสิทธิ์ ชมภูนุช และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์. (2564). การทุจริตในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: เงื่อนไขและการป้องกัน. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 6(10), 423-440.
- สุพัตรา ตันติจริยาพันธ์. (2560). เครือข่ายสนับสนุนทางการเมืองนักการเมืองท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์. *Local Administration Journal*, 10(2), 1-16.
- เสกสรร ตันติวนิช. (2562). แนวคิดกระบวนการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและแนวโน้มการปกครองส่วนท้องถิ่นในอนาคต. *วารสารการจัดการภาครัฐและเอกชน*, 7(1), 80-90.
- วลัยพร บานแย้ม และคณะ. (2567). การเมืองเชิงระบบอุปถัมภ์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรปราการ. *วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา*, 14(3), 1033-1049.
- วัลลภ สุขสวัสดิ์. (2557). แนวคิดทุนทางสังคมของโรเบิร์ต ดี พัตนัม และข้อท้าทาย. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 6(11), 281-296.
- วิชุดา สานิตพร. (2556). เครือข่ายธุรกิจของนักการเมืองไทย. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 11(2), 1-29.

- วุฒิสาร ตันไชย, & เอกกวี มีสุข. (2024). Decentralization and local governance in Thailand under the new constitution: Challenges of re-centralizing politics and administration. King Prajadhipok's Institute *Journal of Democracy and Governance*. <https://www.kpi-lib.com/elib/cgi-bin/opacexe.exe?bid=26805&db=Main&mmid=16482&op=mmvw&skin=S>
- อภิชัย พิทยานุรักษ์กุล. (2566). ธรรมชาติกับการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทย. *วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 5(2), 1-12.
- อุเทนทร์ วัชรชินโรต. (2568). การศึกษาพฤติกรรมการณ์มีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของกลุ่มคนรุ่นใหม่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์: กรณีศึกษาจังหวัดเลย. *Chintasit Academic Journal (Online)*, 3(1), 15-26. <https://so19.tci-thaijo.org/index.php/Chintasit/article/download/1509/1013/10050>
- อู๋วัยดียะ พิศสุวรรณ อุเชิง และคณะ. (2567). สื่อสังคมออนไลน์: การสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัล. *วารสารวิชาการการจัดการภาครัฐและเอกชน*, 6(1). https://doi.nrct.go.th/admin/doc/doc_650997.pdf
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). Greenwood. https://home.iitk.ac.in/~amman/soc748/bourdieu_forms_of_capital.pdf
- McVey, R. T. (Ed.). (2000). *Money and power in provincial Thailand*. NIAS/ISEAS Press. <https://bookshop.iseas.edu.sg/publication/229>
- Nishizaki, Y. (2002). *Provincializing Thai politics*. *Kyoto Review of Southeast Asia*, (1). <https://kyotoreview.org/issue-1/provincializing-thai-politics/>
- Phongpaichit, P., & Piriyaangsan, S. (1994). *Corruption and democracy in Thailand*. Silkworm Books. <https://silkwormbooks.com/products/corruption-and-democracy-in-thailand>
- Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nanetti, R. Y. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt7s8r7>